

II. RECENZJE I NOTY

MICHAŁ KLICHOWSKI, *Learning in CyberParks. A Theoretical and Empirical Study*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017, ss. 266

Michał Klichowski to jeden z najzdolniejszych naukowców młodego pokolenia. Jest autorem wielu artykułów publikowanych w wysoko punktowanych czasopismach (w tym bardzo prestiżowych – zagranicznych), jak również dwóch znakomitych książek: *Między linearnością a klikaniem. O społecznych konstrukcjach podejść do uczenia się* (Kraków 2012) oraz *Narodziny cyborgizacji: nowa eugenika, transhumanizm i zmierzch edukacji* (Poznań 2014). Teksty Michała Klichowskiego stoją na bardzo wysokim poziomie merytorycznym, są czytane i cytowane (mimo bardzo młodego wieku Jego *Indeks Hirscha* wynosi 10, a liczba cytowań 291). Otwierają one dla pedagogiki nowe pola problemowe, cechuje je „intelektualna świeżość” i otwartość oraz umiejętność interdyscyplinarnego myślenia, jak również łączenia analiz teoretycznych z badaniami empirycznymi.

Te wszystkie powyższe pozytywne uwagi odnoszą się również do najnowszej książki Michała Klichowskiego: *Learning in CyberParks. A Theoretical and Empirical Study*. Wpisuje się ona, bez wątpienia, bardzo dobrze we współczesne dyskusje odnośnie relacji między technologią, komunikacją i sferą publiczną, na temat „inteligentnych” czy „sensorycznych” środowisk lub interakcyjnych przestrzeni. Mogę przy tym stwierdzić z przekonaniem, że publikacja Michała Klichowskiego dyskusje te pogłębia i rozszerza ich naukowe spektrum.

Na wstępie recenzji pragnę stwierdzić, że wspomniany już *Learning in CyberParks. A Theoretical and Empirical Study* prezentuje bardzo wysoki poziom, spełniając wszystkie kryteria akademickości i naukowości. Składa się ze wstępu i dwóch części: teoretycznej i empirycznej (w skład których wchodzi łącznie sześć głównych rozdziałów), jak również zakończenia, listy rycin, tabel oraz trzech załączników. Struktura książki jest przejrzysta, a poszczególne rozdziały i podrozdziały wynikają jeden z drugiego, tworząc logiczną całość.

We Wprowadzeniu Autor w jasny sposób precyzuje główny problem i cele swojej pracy – na szerokim tle dorobku współczesnych nauk o edukacji (w kontekście podjętego w tytule swojej książki naukowego problemu). Część pierwsza nosi tytuł: *Uczenie się w CyberParkach* i przybiera postać analiz oraz rozważań

o charakterze teoretycznym. Pierwszy rozdział publikacji *Technologicznie wspomagane uczenie (się)* stanowi znakomite wprowadzenie do całej książki. Zawiera on „makro-syntezę” głównych pól problemowych dotyczących relacji między najnowszymi technologiami a procesami uczenia się, z uwzględnieniem rekonstrukcji bardzo reprezentatywnych pojęć i kategorii teoretycznych, tradycyjnych i nowoczesnych podejść do uczenia się, jak również klasycznych i wyłaniających się obecnie nurtów badań w tym zakresie, z silnym uwzględnieniem aspektu historycznego. Znajduje się tu także niezwykle interesujący fragment poświęcony potrzebie – odnoszących się do procesu uczenia się – prowadzenia badań w zakresie neuronauki poznawczej i psychofizjologii. Rozdział ten stanowi (obszerne) fragment książki napisany w sposób znakomity, który sam w sobie może stanowić odrębną – godną opublikowania – rozprawkę. Michał Klichowski bardzo swobodnie przemieszcza się w nim przez poszczególne – ważne z punktu widzenia jej dalszych narracji – pola analityczne. Ponadto, rozdział ten dowodzi nie tylko ogromnej wiedzy i erudycji Autora oraz jego umiejętności wykorzystania rozległej, najnowszej (głównie anglojęzycznej) literatury przedmiotu. Michał Klichowski wykazuje w nim zdolność do prowadzenia naukowej, znakomicie uargumentowanej i bardzo precyzyjnej narracji.

Podobnie wysoko oceniam rozdział drugi niniejszej publikacji *Outdoor Learning*. W tym przypadku należy zwrócić uwagę na znakomitą strukturę tekstu, unikatową umiejętność rekonstrukcji i wykorzystywania w narracji teorii, pojęć, podejść i kategorii – nie są one jedynie prezentowane, lecz umieszczane w logicznej, dobrze ustrukturyzowanej narracji. Jestem też pod wrażeniem – i w przypadku tego rozdziału – niezwykle bogatej oraz znakomicie, merytorycznie przywoływanej literatury przedmiotu.

Ogromne znaczenie w recenzowanej pracy odgrywa jej rozdział trzeci, zawierający erudycyjną i bardzo dobrze przeprowadzoną analizę roli technologii jako czynnika wspierania *outdoor learning*. Na uwagę zasługują tutaj umiejętne rekonstrukcje koncepcji *smart city* (inteligentnego miasta) i różnorodnych podejść oraz taksonomii wykorzystywanych w zakresie jego istoty i funkcji (a także przedstawienie nurtów krytycznych wobec jego społecznej roli). Najważniejsze jednak – w tymże rozdziale – są rozważania Michała Klichowskiego na temat *smart education* (inteligentnej edukacji). Autor detalicznie i z dużym znanstwem prezentuje różnorodne znaczenia pojęcia *smart* – w odniesieniu do edukacji, a następnie wprowadza kluczowe dla całej pracy pojęcie „cyberparku”. Wyprowadza jego genezę (od 1984 roku), przedstawia jego istotę i krytykę. W niezwykle interesujących narracjach przechodzi wreszcie do kategorii „uczenia się” w cyberparkach. W bardzo nasyconych treścią narracjach ukazuje różnorodne technologiczne, dydaktyczne i ideologiczne aspekty oraz konsekwencje funkcjonowania cyberparków w procesach uczenia się. Jest to rozdział napisany w sposób bardzo akademicki, świadczący o znakomitym przygotowaniu Michała Klichowskiego do analiz tekstualnych i prowadzenia samodzielnej naukowej narracji.

Część druga recenzowanej książki zawiera wyniki przeprowadzonych przez Autora badań empirycznych, których istota jest bardzo logicznie i konsekwentnie umieszczona w kategoriach teoretycznych i analitycznych przedstawionych w jej

części pierwszej. Jak ujmuje to Michał Klichowski: pierwsze „badania przyjęły formę eksperymentu przeprowadzonego w naturalnych warunkach, z wykorzystaniem narzędzi [badawczych] neuronauki poznawczej. Eksperyment realizowany był w „rzeczywiście istniejących parkach” i odnosił się do behawioralnych rezultatów uczenia się oraz procesów zachodzących w mózgach jego uczestników. Jego punktem wyjścia była teoria „kosztów podwójnego zadania”, natomiast celem – jak ujmuje to Autor – „zbadanie efektywności przetwarzania informacji podczas [procesu] uczenia się w cyberparkach”. Z kolei drugi eksperyment, o identycznej istocie i celu, przeprowadzony został w warunkach laboratoryjnych. W odpowiednich podrozdziałach części drugiej Michał Klichowski przedstawił szczegółowo wyniki swoich badań. W szóstym rozdziale swojej książki porównał uzyskane wyniki odnoszące się do przeprowadzonego eksperymentu – jak już stwierdzono wyżej – w warunkach naturalnych (*outdoor learning*) i laboratoryjnych (*indoor learning*). Autor wyprowadza w tym kontekście szereg interesujących wniosków ze swoich eksperymentów, umieszczając je w sposób bardzo erudycyjny na tle współczesnych dyskusji dotyczących procesów uczenia się. Jego narracje, zarówno w tym rozdziale książki, jak i w jej całości pozbawione są przy tym jakiegokolwiek „dydaktyzmu”. Michał Klichowski analizuje natomiast wyniki swoich eksperymentów w sposób wielowariantowy, ukazując możliwe konsekwencje (dla teorii i praktyki pedagogicznej) przyjęcia alternatywnych sposobów analizy.

W konkluzji mojej recenzji powtórzę: książka Michała Klichowskiego stoi na bardzo wysokim poziomie merytorycznym. Stanowi oryginalny wkład Autora do analizowanego przez niego pola problemowego i do współczesnych nauk o edukacji. Michał Klichowski potwierdza w niej swoje kompetencje naukowe, a także umiejętność utrzymywania bardzo precyzyjnej logiki wywodu oraz dyspozycje do zarówno abstrakcyjnych rozważań, jak i detalicznych rekonstrukcji. Dobrze porusza się w niej po „teoriach” i „rzeczywistościach”. Nie konfrontuje przy tym wyłaniających się z jego analiz „obrazów” procesów, zjawisk i tendencji z jakimikolwiek obrazami „idealnymi”, czy „postulowanymi”. Nie zakłada też istnienia „ostatecznej prawdy”, do której naukowiec powinien dojść „za wszelką cenę”. Jawi się w swoim dziele jako naukowiec o skonkretyzowanej tożsamości naukowej. Recenzowana książka stanowi kolejne potwierdzenie znacznego potencjału naukowego Michała Klichowskiego.

Zbyszko Melosik
ORCID 0000-0002-7802-3152